

De familie Engering-Velù

in de

Tweede Wereldoorlog

De familie Engering-Velù in de Tweede Wereldoorlog

Jacoba Johanna Engering-Velù trouwde op 22 mei 1906 te Leiden met Willem Casper Melchior Balthasar Engering. Het paar ging wonen in Den Haag op de Beeklaan 147. Zij woonden boven de winkel in manufacturen, die Willem was begonnen. Op 21 januari 1929 overleed hij. De weduwe woonde op 10 mei 1940, toen de oorlog uitbrak op de Sportlaan 114 in Den Haag met haar vier jongste zonen: Piet (P.M.A. geboren in 1912), Herman (H.C.M. 1914), Bernard (B.H.F. 1916) en Louis (A.H.F. 1918). Theo (Th.J.C.H. 1907) en Henri (H.C.J.A. 1909) waren al getrouwd en Guill (G.H. 1911), die Franciscaan was en priester, werkte als kapelaan in Gouda. Later in de oorlog, toen de Duitsers een invasie vreesden, werd een strook langs de kust ontruimd. Daar legde men verdedigingswerken aan. De Sportlaan viel daarbinnen. Het gezin verhuisde toen naar de Regentesselaan 9.

1942 v.l.n.r. Henri, Louis, Theo, Marian, Piet, Ries, Guill, Moeder, Sonja, Herman en op de voorgrond Bernard

Louis

Uit verontwaardiging tegen het ontslag van Joodse collega's hield de Leidse hoogleraar rechtsgeleerdheid R.P. Cleveringa op 26 november 1940 een felle protestrede. Dat leidde tot zijn gevangenneming en tot een staking van de studenten. Op 27 november werd de universiteit gesloten. Er mochten alleen nog maar wat examens worden afgenomen.

Louis Engering was toen student wiskunde in Leiden.

Hij vermenigvuldigde thuis in Den Haag met een stencilmachine de toespraak van Cleveringa en verspreidde die.

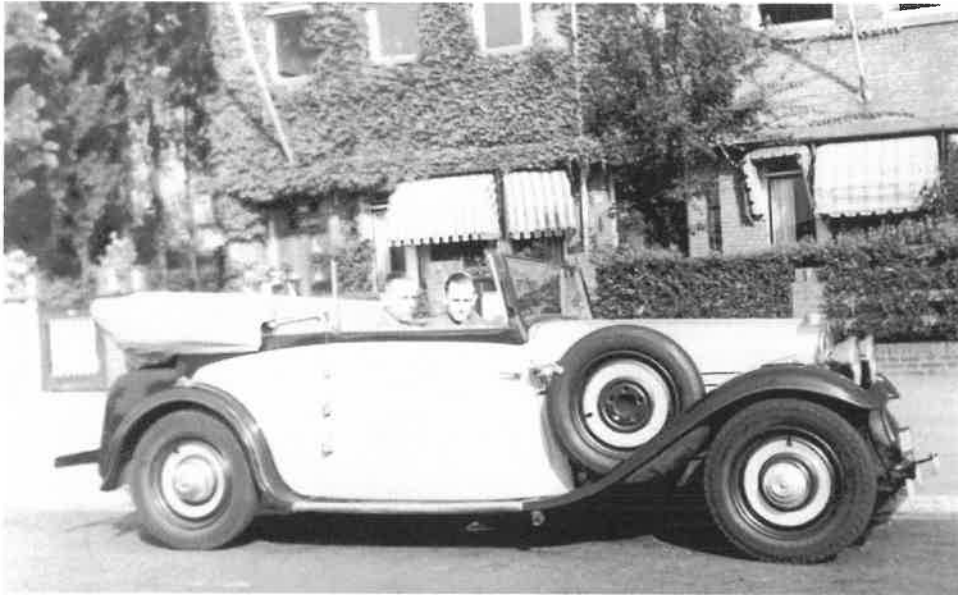

27 mei 1940,
Louis getuige bij het huwelijk van Sonja en Bernard

Louis was al snel actief in de landelijke organisatie voor hulp aan onderduikers L.O. In april 1943 moesten de 15.000 studenten in Nederland en ook de in de zomer van 1940 vrijgelaten militairen een loyaliteitsverklaring ondertekenen. Zij moesten zich "onthouden van iedere tegen het Duitse Rijk ... gerichte handeling". Louis behoorde tot beide categorieën. Slechts 200 studenten ondertekenden de verklaring. 3500 werden gearresteerd en naar Duitsland afgevoerd, waar zij in het kader van de Arbeitseinsatz in de Duitse oorlogseconomie moesten werken. De rest, waaronder Louis, dook onder. Op 21 december 1943 wordt hij gearresteerd in de ijssalon in de Reinckenstraat in Den Haag. Hij wordt gevangen gezet in de Polizeigefängnis in Scheveningen. Die krijgt al in de oorlog de erebijnaam Oranjehotel. Het "gastenboek" van het Oranjehotel geeft aan, dat hij daar tot 6 juni 1944 vastzat. De Duitsers vreesden een invasie van de geallieerden en brachten op die dag alle 850 gevangenen van het Oranjehotel over naar kamp Vught. Van een proces of vonnis was geen sprake. Maar ook als daar geen sprake van was, kwam het voor dat gevangenen uit hun cel gehaald en gefusilleerd werden. In die onzekerheid van wat er zou gebeuren, leefde men. Op 23 juli 1944 wordt Louis uit kamp Vught vrijgelaten. Waarom is niet duidelijk. Waarschijnlijk is men in het overhaaste vertrek uit Scheveningen zijn dossier kwijtgeraakt. Anders was dat zeker niet gebeurd.

Het werk van Louis was direct na zijn arrestatie overgenomen door zijn broer Herman in samenwerking met zijn broer Piet. Herman wordt plaatsvervangend leider van het rayon Den Haag van de L.O. Hij gebruikt de schuilnamen Van Dalen, Sietsma of Brandsma. Welke schuilnaam hij gebruikt, hangt af van de groep mensen waar hij op dat moment mee samenwerkt. Bijna niemand kent zijn echte naam. Als hij constateert dat door sommigen met bonkaarten wordt gefraudeerd, bedenkt hij een systeem, waardoor fraude niet meer mogelijk is. Het systeem zit zo in elkaar, dat het voor de Duitsers niet te doorgronden is.

In de loop van 1944 richt Herman met een aantal andere verzetslieden de groep Natura op. Zij bezorgen naast bonnen en geld ook dekens, kleding, schoenen en levensmiddelen aan onderduikers en aan gezinnen die onderduikers in huis hebben. De achtergebleven gezinnen van mensen die vanwege verzetsactiviteiten gevangen zijn gezet, worden eveneens zo geholpen.

Piet en Herman voor Sportlaan 114

Piet

Piet bracht op 19 april 1944 samen met Jan Kapteijn bonkaarten en vervalste persoonsbewijzen rond. Rond 19.30 uur bellen ze aan op de Valkenboschkade 556. Mevrouw Adriana Ockemulder – De Langen doet open en roept haar man. Haar echtgenoot, politieagent Piet Ockemulder, komt aan de deur en mevrouw gaat weer naar binnen. Er ontspint zich het volgende gesprek:

Eng: *Woont hier Apollo?*

Ock: *Wie is Apollo?*

Eng: *Kent u mijnheer De Bruin?*

Ock: *Nee, wat wilt u van hem?*

Eng: *Dat kan ik niet zeggen.*

Ock: *Spreek gerust vrijuit, wat komt u doen?*

Eng: *Dat kan ik niet zeggen, wees niet bang, wij zijn niet van de politie.*

Ock: *Ik wel, mag ik uw persoonsbewijzen zien?*

Piet Engering en Jan Kapteijn vluchten. Piet wordt achtervolgd en staande gehouden op de Valkenboschkade bij de Laan van Meerdervoort. Hij wordt teruggebracht naar het huis van Ockemulder. Daar aangekomen weet hij te ontsnappen en vlucht hij in de richting van de Berberisstraat. Inmiddels komen van alle kanten mensen aangelopen. A. van der Toorn, haringhandelaar en buurman van Ockemulder, roept: "Houdt den dief, sla hem in de boeien!" Ook een andere buur, Petrus Marie Leeuwendaal van de Valkenboschkade 554, rent achter Piet aan. Aan de overkant van het water rijdt een politiewagen. De dienst van agent Hiddink zit er op en hij is op weg naar de garage om de auto terug te brengen. Hij ziet een aantal mensen achter een man aanlopen, terwijl ze roepen: "Houdt den dief !" Ook agent Hiddink zet de achtervolging in. Op het Goudenregenplein houdt hij Piet aan.

Dan komt Ockemulder aanlopen en vertelt Hiddink wat er aan de hand is. Hiddink vraagt aan Piet of dat juist is. Piet antwoordt: "Ik ben geen dief, meer zeg ik niet." De agenten laten Piet in de wagen stappen om op het politiebureau de zaak verder uit te zoeken. Dan komt Leeuwendaal aangelopen. Hij heeft de arrestant herkend als Piet Engering van de Regentesselaan. Hij vraagt Ockemulder even uit de auto te komen. Leeuwendaal zegt dat hij Piet kent: "Hij is geen dief, u begaat een vergissing." Ockemulder antwoordt: "Ik kan niet met de eerste de beste burger rekening houden." Hij stapt weer in en de auto rijdt weg. (In mei 1943 woonde Ockemulder nog in de Badhuisstraat in Scheveningen, dus hij woonde nog maar kort op de Valkenboschkade. Toch is het onwaarschijnlijk dat hij in die "eerste de beste burger" niet zijn buurman herkende).

Op het politiebureau aan de Archimedesstraat wordt de arrestant gefouilleerd. Men vindt een vals persoonsbewijs, een levensmiddelenkaart, f. 382,68 en zijn eigen persoonsbewijs. Hiddink neemt Piet mee naar een verhoorkamertje. (Later blijkt dat Hiddink een broer heeft, die lid van de NSB is en is toegetreden tot de SS.) Piet geeft Hiddink een lijst met namen, die hij uit de voering van zijn jas haalt en vraagt hem deze te vernietigen. Hij wil hem ook het valse persoonsbewijs en de levensmiddelenbonnen laten vernietigen. Hiddink zegt dat hij dat niet durft, omdat de wachtcommandant die bonnen al gezien heeft.

De situatie ziet er als volgt uit:

Hiddink vertrouwt Ockemulder en de wachtcommandant niet.

Ockemulder vertrouwt Hiddink en de wachtcommandant niet.

De wachtcommandant vertrouwt Ockemulder en Hiddink niet.

Niemand durft iets te doen en uiteindelijk wordt Piet een dag later afgevoerd naar het Oranjehotel.

Onmiddellijk na de arrestatie volgde er huiszoeking op de Regentesselaan 9.

Alle aanwezigen werden gearresteerd: de moeder van Piet, Elisabeth van der Leeuw – Dolstra en Jenny Jacobs (de verloofde van Herman), die toevallig op bezoek waren en Dr. Ypma, de huisarts. Vervolgens werd iedereen, die aan de deur kwam gearresteerd: Marian Conijn, de echtgenote van oudste broer Theo en Henri, Piets broer.

Ook kennissen van Moeder Engering, Anna Vlasveld en Jan Wieringa, met hun zootje, die haar waren komen bezoeken om te informeren of het bericht van de arrestatie juist was. En ook winkelchef Trippe en Catharine Scholte, werkzaam in één van de filialen van de firma Engering komen langs en worden gearresteerd. Op 20 april komt broer Quill uit Gouda om zijn moeder bij te staan. Verderop volgt zijn relaas.

Bij de huiszoeking werd aangetroffen:

- een clandestiene radio:
- de kas van de L.O. Die bevat f. 2400,- waarvan f. 1200,- door het arrestatieteam in eigen zak werd gestopt;
- een koffer met papieren;
- een SS-speldje met een hakenkruis, vermoedelijk van een omgebrachte SS'er.

Als gevolg van het vinden van de koffer met papieren zijn de volgende L.O.'ers gearresteerd:

- Cornelis Oosterling
- Leonard van Deene
- Dignus Visser
- Jan van Loenen
- Mathias Vissers
- Piet Toonen
- Bernard van Niel
- Jan Hoogduyn
- Reinard Roelofs
- Theo de Jong
- Berend Jongman
- Christa Paulisse
- Engel Keus
- Johan Leeman.

Louis, Piet, Herman

Maar het leven gaat door. Na de oorlog schreef Louis een brief om Piet Ockemulder aan te klagen. Het kwam nooit tot een rechtszaak, laat staan tot een veroordeling. Op 1 mei 1948 doet een advertentie in Het Vaderland kond van een 30-jarige echtvereniging.

Dankbare dochter Corrie Ockemulder laat weten, dat door omstandigheden bezoek op de Valkenboschkade niet mogelijk is. Op 10 maart 1949 is er een receptie in diergaarde Blijdorp. Wij kunnen Rijksopzichter voor het Verkeer P.H.J. Ockemulder feliciteren. Hij herdenkt, dat hij veertig jaar daarvoor in Rijksdienst trad.

Piet en Herman luisteren met hun Moeder naar Radio Oranje

Pieter Hermanus Johannes Ockemulder, gepensioneerd Rijksopzichter van het Verkeer, drager van de Eremedaille in goud verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau, overlijdt op 22 februari 1962 in de ouderdom van 69 jaar. Het adres is nog Valkenboschkade 556.

Nadat Piet enige tijd in het Oranjehotel in Scheveningen had gezeten, werd hij overgebracht naar de gevangenis in Utrecht. Daar werd hij door het Landesgericht veroordeeld tot een gevangenisstraf van één jaar en vijf maanden. Voor het in bezit hebben van een radio drie maanden, voor het luisteren ernaar zes maanden en voor hulp aan onderduikers acht maanden.

Dat met aftrek van twee maanden voorarrest. In het algemeen werden straffen van drie maanden of minder in Nederland uitgezeten. Bij een hogere straf werd men naar Duitsland overgebracht. In afwachting daarvan werd Piet van Utrecht overgebracht naar het Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort. Van daaruit schrijft hij op 29 juni 1944 onder andere:

"Met mij gaat het uitstekend. Als ik 's avonds naar bed ga, dan lig ik binnen 5 min. te slapen, en droom ik liefst van thuis. Ik zie dan kleine Anton voor me die belooft oom Piet gauw te halen want hij kan hem toch niet missen. Moeder U hoeft over mij niet te piekeren, want dat is niet goed voor uw gezondheid, en U moet er voor zorgen dat U er charmant uitziet als wij weer thuis zijn. U schrijft toch zoo gauw mogelijk 'n flinke lange brief terug met al het familienieuws dat er is..... ik hoop dat U en de jongens spoedig terugschrijven."

Van kamp Amersfoort werd hij naar de strafgevangenis in Siegburg, Duitsland gebracht. Inmiddels loopt de oorlog op zijn eind. Aan het oostfront verliezen de Duitsers in de eerste weken van 1945 volgens Russische opgave 3000 vliegtuigen, 4500 tanks en 17.000 kanonnen. Er sneuvelen 800.000 Duitsers en er worden er 350.000 gevangen. Op 23 februari om 5.45 uur beginnen het 1ste en 9de Amerikaanse Leger het geallieerde eindoffensief aan het Roerfront. Men rukt vervolgens snel op naar de Rijn. Op 3 maart was heel Limburg bevrijd. De Duitse steden werden gebombardeerd en de eens zo roemruchte Luftwaffe

bood vrijwel geen weerstand meer. 6 maart wordt Keulen bezet en wat zuidelijker rukt men op naar Bonn. Op 7 maart trekt het 1ste Amerikaanse leger onder bevel van generaal Hodges bij Remagen over de Rijn. De Duitse officieren, die verantwoordelijk waren voor het feit, dat de spoorbrug bij Remagen onbeschadigd in handen van de Amerikanen kwam, werden ter dood veroordeeld. Op 11 maart is de Rijnnoever van Nijmegen tot Koblenz geheel in geallieerde handen. H.M. Koningin Wilhelmina betreedt op 12 maart voor het eerst sinds 1940 weer de Nederlandse bodem. De Amerikanen stoten vanuit hun bruggehoofd bij Remagen, dat nu tot Bonn loopt, naar het oosten door naar de rivier de Sieg. Daar ligt op enkele kilometers van Bonn Siegburg. De gevangenen van de strafgevangenis aldaar worden doodgeschoten of op transport gezet. Piet behoort tot de laatste groep en weet met twee medegevangenen uit de vrachtwagen te springen en te ontsnappen. Ze komen midden in de gevechten terecht. Piet wordt zwaar gewond door een Amerikaanse granaat. Een dag later overlijdt hij. De Sterbeurkunde geeft aan: 13 maart om 14.00.uur, te Siegburg, Hindenburgstrasse, "infolge feindlichen Artilleriebeschüsse".

Op de Rode Kruiskaart staat: Grave location: Siegburg.

Piet werd 32 jaar.

De familie en zijn verloofde, Atie Etmans, bleven lang in onzekerheid over zijn lot. Een met hem ontsnapte kameraad, die het wel haalde, kwam Piets moeder persoonlijk vertellen wat er was gebeurd. Op 22 mei 1951 werd hij herbegraven in het familiegraf op het R.K. Kerkhof aan de Kerkhoflaan in Den Haag. Later is hij overgebracht naar het Ereveld te Loenen van de Oorlogsgravenstichting, graf nr. 833.

1943, verloving Piet en Atie Etmans

Ereveld Loenen Oorlogsgravenstichting, graf nr. 833

Guill

In het archief van de Nederlandse Provincie van de Minderbroeders Franciscanen bevindt zich een verslag van Guill van de gebeurtenissen naar aanleiding van de arrestatie van Piet. Het is gedateerd juni 1945 en opgesteld te Gouda. Daarin staat onder andere: *"Op Woensdag 19 April werd één van mijn broers gearresteerd voor illegaal werk. Bij de huiszoeking, die onmiddellijk volgde, constateerden "de heren" van de Documentatiedienst, dat 'n andere broer één van de hoofdpersonen was van de Illegaliteit in Den Haag. Die moesten ze koste wat het kost, te pakken krijgen. Mijn Moeder werd meegenomen naar 't politiebureau, maar 's nachts weer thuisgebracht en sindsdien stond ze onder voortdurende bewaking van 'n stelletje boeven. Eenieder die aanbelde, moest gearresteerd worden. Dit geval kwam mij ter ore. Ik besloot er naar toe te gaan en mij in Gods naam maar te laten arresteren, om m'n Moeder temidden van die boeven gezelschap te houden. Donderdagmiddag 20 april belde ik aan en werd opengedaan door den NSB'er Rood. Na een klein verhoor deelde deze me mee, dat ik gearresteerd was. Ik was thuis - had in zoverre mijn zin - maar mijn Moeder had maar weinig aan mijn gezelschap, want diezelfde avond nog werd ik met een heer en mevrouw en 'n jongetje, die heel toevallig aan de deur waren geweest, opgebracht naar het*

politiebureau in de Archimedesstraat. Aanvankelijk genoot ik 'n zelfde behandeling als de andere gearresteerden, maar 's avonds 12 uur kwam er een telefoontje van den NSB'er Rood, en het gevolg daarvan was, dat ik - na m'n bretels, sokkenhouders, veters, boordeknoopjes, manchetknoopjes, bril en geld afgegeven te hebben - in 'n stinkende, donkere cel gestopt werd.

De volgende middag om 5 uur werd Quill naar de gevangenenbewaarpplaats aan de Laan Copes van Cattenburch gebracht. *"Mijn celgenoot aldaar was een rasechte inbreker, met wien ik drie genoegelijke dagen heb doorgebracht."* Daarna werd hij naar het Oranjehotel gebracht door *"twee schurken: Rood en Leenhuizen, beiden lid van de N.S.B.*

Buiten stond de dievenwagen klaar, waarin m'n schoonzus (Marian. haar echtgenoot Theo zat in het sanatorium Dekkerswald,) en twee broers (Henri en Piet) reeds een knus plaatsje veroverd hadden en met dit illustere gezelschap togen wij naar Scheveningen." Daar deelt hij een cel met Dominee De Koning uit Schipluiden, Fred Boorsma uit Amsterdam en Willy Aarnoudse uit Bergen op Zoom. Men las, las elkaar voor, deed gymnastiek en speelde schaak. *"Wij baden gemeenschappelijk... en overigens disputeerden de dominee en ik dikwijls over verschillende geloofspunten, waarbij de anderen aandachtig toelusterden.*

We hebben elkaar daardoor beter leren kennen en waarderen - 'n groot voordeel - waarom ik alléén al ons verblijf in de gevangenis niet beschouw als een verloren, maar als 'n zeer nuttige tijd." Twee dingen vielen hem in de gevangenis moeilijk: de angstige onzekerheid over het lot van zijn moeder en de angst voor het verhoor. *"Wij zaten met vier broers en een schoonzus in Scheveningen. We werden afzonderlijk verhoord en moesten natuurlijk zorgen, dat onze getuigenis en leugens precies met elkaar klopten. Wonder boven wonder zijn we hierin steeds geslaagd. Mijn Sachbearbeiter, Dr. Hardler, wilde met alle geweld weten, waar mijn ene broer (Herman) nog ondergedoken was. Als ik beweerde: "Ik weet het niet." dan zei hij: "Ach dat zal U niet weten. Iedere pastoor helpt onderduikers, Uw broer zal heus wel in de buurt van Gouda zitten. In ieder geval: U blijft hier zitten net zo lang, tot we Uw broer gevonden hebben."*

Bij de ondervragingen is hij nooit mishandeld en ruwe taal werd niet gebezigd.

Anders dan bij zijn college Willy Aarnoudse. Hij werd wel mishandeld tijdens zijn verhoor en daarna onmiddellijk "einzelfhaft" gezet. Guill werd vrijgelaten op 13 mei 1944. Zijn Moeder was thuis en schoonzus Marian was op 2 mei vrijgelaten. Henri kwam op 11 mei vrij. Over hem ken ik van jongs af aan het verhaal, dat hij tijdens een poging om aan zijn arrestatie te ontkomen zich op de fiets nog van een pistool wist te ontdoen. De medegevangenen Fred en Willy hebben de oorlog overleefd. De gereformeerde predikant Ds. Dr. De Koning is op 14 december 1944 in het concentratiekamp Neuengamme

overleden. Van J. de Koning jr. verscheen een lijvig boekwerk " Opdat wij niet vergeten " bij Kok Kampen (1949) dat een levensbeschrijving van De Koning bevat.

Guill sluit zijn verslag als volgt af:

"M'n andere broer – de hoofddader, waarom het hele geval ging – werd pas later

gearresteerd met z'n verloofde.zal

gevangenisstraf afschrikwekkend

werken, want juist het onzekere over wat ze met

je gaan aanvangen, maakt het verblijf in een

gevangenis nu juist niet plezierig. Toch schijnt de

schrik niet zó groot te zijn, dat 'n ex-politieke

gevangene na zijn gevangenschap het illegale

werk in de steek laat. Tot mijn genoegen heb ik

bijna altijd kunnen constateren, dat ze onmiddellijk

- alhoewel voorzichtiger – toch energiek weer het

oude werk aanpakten."

Gedurende de oorlog was de pastorie in Gouda

dekmantel voor allerlei illegale activiteiten. In

Gouda was ook de O.D. (Ordedienst) actief. Dat

was een landelijke, gewapende illegale

organisatie, die orde wilde scheppen in de te

verwachten chaos na de bevrijding. Ook wilde

men voorkomen, dat links – radicale groepen,

zoals de communisten, teveel invloed zouden

krijgen. De O.D. was ontstaan in kringen van

militairen. In Gouda werd in maart 1942 een groot deel van de organisatie opgerold. Zij

die de dans ontsprongen, richtten eind 1942 of begin 1943 opnieuw een groep op. De

bravoure van de eerste periode maakte plaats voor voorzichtigheid. Het laatste deel van

het citaat hierboven moet wel op die situatie slaan. Overigens koos een groot deel van

de leden er voor om alleen bij de bevrijding in aktie te komen. Slechts een kleine kern

was daadwerkelijk actief in het verzet. De O.D. in Gouda heeft uiteindelijk ongeveer

dertig actieve leden geteld. Men vergaderde in een pand van de Algemene Vereniging

Melkvoorziening aan de Gouwe. Er was een vluchtroute voorbereid. Een citaat uit het

boek "Gouda in de Tweede Wereldoorlog": "Via het toilet, de tuin en de katholieke

pastorie, van de bij het Goudse verzet nauw betrokken pater Engering, konden de

aanwezigen eventueel ontsnappen." Dat, en waarschijnlijk verdere betrokkenheid bij de

O.D. verklaart, dat hij na de oorlog onderscheiden werd met het Mobilisatie-Oorlogskruis.

Dat is een hoge militaire onderscheiding voor militairen en "wie tijdens de oorlog in het belang van het Koninkrijk militaire werkzaamheden hebben verricht."

Indertijd veroorzaakte het oorlogsverleden van de CDA-fractieleider Wim Aantjes in de Tweede Kamer het nodige politieke tumult. Guill vertelde ons toen, dat hij met diens broer in de illegaliteit nauw had samengewerkt. Hij vond dat een prima vent. Zoals in Den Haag onder anderen door Herman Engering werd ook door de L.O. in Gouda voor hulp in goederen Natura opgezet. Vanuit Boskoop werden grote partijen aardappelen en graan naar Gouda getransporteerd. Dat kon legaal gebeuren. Een medewerker van Natura, Jan Aantjes, was gemachtigde voor de voedselvoorziening. Hij legaliseerde alle goederen door ze van de juiste papieren en stempels (voor vlees) te voorzien. Wellicht had Guill ook relaties met de illegale pers. Het is bekend dat veel leden van de O.D. zich ook met de L.O. en met de illegale pers bezighielden. De redactie van de illegale Vrije Gedachte vergaderde en maakte dat blad in de grafkelder van de Rooms Katholieke Begraafplaats aan de Graaf Florisweg. Op 4 mei 1983 werd Guill tijdens een officiële bijeenkomst op het stadhuis van Gouda geëerd met het niet lang daarvoor ingestelde Verzetshedenkingskruis. Hij was toen al met emeritaat als pastoor van Oudewater en rector van het mede door hem gestichte bejaardenhuis De Wulverhorst in Oudewater. Ondanks het nauwe contact dat we met hem hadden, wisten wij niets van die bijeenkomst en hoorden we dat later van iemand anders. Guill overleed op 23 april 1990.

Herman

!1943 Voorhout v.l.n.r. onbekende met Rita, Opoe Hoogduin, Sonja, Bernard met Anton, Jenny Jacobs, Herman

Bij de mobilisatie van het Nederlandse leger op 29 augustus 1939 werd hij opgeroepen. Tijdens de meidagen van 1940 diende hij als sergeant bij het Regiment Jagers. Na de

demobilisatie nam hij zijn werk weer op als bedrijfsleider van een van de filialen van de Haagse Firma Engering in manufacturen. Na de arrestatie van Piet werd de situatie steeds gevaarlijker en de L.O. werd nog voorzichtiger. Men besloot zo min mogelijk te vergaderen. Om nog wat zaken te regelen zou men tot nog één bijeenkomst houden en dan voorlopig niet meer. De medewerkers kregen bericht, dat die op 13 juli zou zijn.

Men moest om 19.00 uur op de hoek van de Koningin Emmakade en de Laan van Meerdervoort zijn. Teus van Vliet en Herman Engering zouden hen daar opwachten en het adres noemen waar ze moesten zijn. Dat was Trompstraat 314a, het huis van de familie Boot. Rietveld was één van de mensen die op de hoek het adres meegedeeld kregen. Hij zei tegen Teun van Vliet, dat hij wat later zou komen, omdat hij nog even ergens langs moest.

Zodra Rietveld het adres van de bijeenkomst kende, ging hij naar de SD om het door te geven. Daarmee was de hele groep verraden.

Rond 20.00 uur was iedereen, Rietveld uitgezonderd, aanwezig. De rayonleiders van Den Haag: Theunis Abraham van Vliet, Barend Jan Donker (schuilnaam Baay) en Hermanus Carolus Marie Engering (schuilnaam Brandsma). En ook Peter Treebus, Rudolf Frederik Treebus, Cornelis Catharinus Oosterling, Cornelis de Jong, Piet Maarleveld, Jan Kapteijn, (eerder na zijn hachlijk avontuur met Piet Engering op de Valkenboschkade de dans ontsprongen) Fred Schüssler, Piet Siebesma, Johannes C. Boot, zijn dochter Adriana (Jeanne), zijn vrouw Boot-Vermeij en Jenny Jacobs. Op een gegeven moment werd er aangebeld. Jeanne deed open: zij dacht dat het Rietveld zou zijn. Voor de deur stond de S.D. Het huis was omsingeld. Ontsnappen was onmogelijk. Vijftien S.D.'ers stormden naar binnen. Ze kwamen schietend de kamer waar vergaderd werd binnen. Iedereen moest de handen omhoog doen en de overvallers vroegen of er iemand gewond was. Dat was niet het geval. De hele groep werd in de boeien geslagen en naar het Oranjehotel in Scheveningen afgevoerd. Mevrouw Boot werd na enige dagen vrijgelaten. Alle anderen werden op 21 juli naar Vught overgebracht.

Johannes Boot werd op Dolle Dinsdag naar kamp Oraniënborg gebracht en kort daarna naar kamp Neuengamme. Daar werden door de geallieerden bombardementen uitgevoerd. De gevangenen moesten puin ruimen. Op 30 december 1944 voerde de RAF een luchtaanval uit. Het puinruimcommando waar Johannes Boot bij was ingedeeld, kwam in zijn geheel om het leven. Johannes was 52 jaar. In 2003 is in de wijk Leidschenveen in Den Haag de Jan Bootlaan naar hem genoemd.

Jenny Jacobs uit Rijswijk, secretaresse, geb. 23 januari 1918, koerierster L.O. Den Haag Oost is later naar Ravensbrück gebracht. Jeanne Boot van de Trompstraat, secretaresse, geboren 2 februari 1919 werd daar ook naartoe gebracht. Beiden hebben de oorlog overleefd.

Teus van Vliet, Barend Jan Donker, Herman Engering, Peter en Rudolf Treebus en Cornelis Oosterling kwamen in Vught in de S.D.- barakken terecht. Van de anderen heb ik het lot niet weten te achterhalen.

In elke barak zaten zo'n veertig mensen. De gevangenen kwamen niet buiten om te werken, zoals andere gevangenen dat soms wel deden. Men sprak niet over de reden waarom men gevangen was gezet. De Duitsers maakten gebruik van stromannen om aan informatie te komen. Men vertrouwde niemand, maar zonder dat men het wist, waren ze door de chef van de Gestapo in Den Haag op dodenlijsten geplaatst. Door een Nedermaachungsbehehl van Hitler van 30 juli 1944 was rechtspraak tegenover saboteurs vervallen en konden mensen zonder enige vorm van rechtspraak ter dood worden gebracht. Oud-gevangene Leo van Deene in een interview: "Regelmatig werden namen van mensen bekendgemaakt, die zich "transportfertig" moesten maken. Ik zal het nooit vergeten. We stelden ons op in twee rijen. De gevangenen die werden weggehaald, liepen daar tussendoor. Dan namen we allemaal persoonlijk afscheid van hen. Even later hoorden we de schoten op de schietbaan."

De executies werden verricht door Nederlandse SS'ers. Zij schoten van twaalf meter afstand. Dr. Fischer stelde de dood vast en Standesbeambte Görgens ondertekende de overlijdensacte. Er werden op de schietbaan ook gewone schietoefeningen gehouden. Niet altijd waren de lichamen van de gefusilleerden dan al weggehaald. In het kamp was een crematorium. De as werd in het kamp in een kuil gegooid. Deze asput bevindt zich bij het crematorium in het Nationaal Monument Kamp Vught. Minstens 735 mensen werden in Vught omgebracht.

De gevangenen mochten één keer in de twee weken een brief naar huis schrijven. Die brieven werden gecensureerd. In een brief d.d. 14 augustus 1944, ABS: H.C.M.Engering Konzentrationslager Herzogenbusch (zo werd Kamp Vught door de Duitsers genoemd) Baracke 4b schrijft hij onder andere: " *Het gaat mij bijzonder goed en heb mij reeds volledig aan mijn nieuwe omgeving aangepast. Ik heb het geluk gehad Jenny een paar maal te mogen spreken, natuurlijk met toestemming, ook zij maakt het heel goed. Ik hoop maar dat zij (Jenny) spoedig weer vrijgelaten wordt. Bij mijn vertrek heb ik U allen nog gezien, jammer dat ik U toen niet meer mocht spreken en afscheid van U mocht nemen. Is Louis alweer thuis? Naar mijn beste weten moet hij weer in de familiekring opgenomen zijn. Van Piet hebt u zeker ook wel iets vernomen? Ik zou graag wat toiletartikelen van U ontvangen, zoals, tandpasta, borstel, zeep. Wilt U vooral ook niet vergeten de groeten te doen aan de fam. Jacobs. Wij zitten hier midden in de dennenbosschen en het weer is prachtig, zodat wij het best kunnen houden.*"

Het front kwam steeds dichterbij. De eerste dagen van september kon men in de barakken het gebulder van de geallieerde kanonnen horen. In de loop van de dag van 5 september ging het gerucht de ronde doen, dat de Geallieerden Breda hadden bereikt. In allerijl ontruimden de Duitsers het kamp door gevangenen te executeren en de rest weg te voeren. In augustus en september werden minimaal 296 mensen geëxecuteerd. Op 5 september werden er 59 doodgeschoten. Daaronder waren Herman met de samen met hem gearresteerde Teus, Barend Jan, de broers Peter en Rudolf en Cornelis. Herman was 30 jaar oud. Uit brieven blijkt dat de familie op 28 januari 1945 nog van niets weet. Op 6 september werden de overgebleven 2850 mannen naar Sachsenhausen gebracht. De 650 vrouwen gingen naar Ravensbrück (waaronder Jenny). De omstandigheden daar waren uiterst slecht. Vermoedelijk is meer dan de helft van hen tot de Russen op 22 april het kamp bevrijdden, door gebrek, ontberingen en ziekte om het leven gekomen.

Toen het transport kamp Vught verliet, zijn de dossiers van de 430 SD- gevangenen apart verpakt meegegaan. Aan hen was men niet meer toegekomen. Dus zat er een order bij, dat zij onmiddellijk bij aankomst in Sachsenhausen gefusilleerd moesten worden. Op de administratie in Sachsenhausen werkte een Nederlandse gevangene, Joop Zwart. Door zijn toedoen heeft een Duitse stoker in het crematorium de SD- dossiers verbrand. Hij wist nog meer levens te redden door dossiers van mensen die gefusilleerd moesten worden, te verwisselen met die van overledenen.

Na de oorlog werd Rietveld, de verrader, gearresteerd. Zijn werkelijke naam was Mullaert. Hij was door de Duitsers zwaar onder druk gezet. Zij hadden zijn zwangere vrouw gevangen genomen, die in gevangenschap een miskraam kreeg. De Duitsers beloofden haar vrij te laten in ruil voor informatie. Later heeft hij onder druk van bedreigingen nog meer verzetsstrijders verraden, die allen zijn omgekomen.

Bernard

Bernard woonde, inmiddels getrouwd met Sonja Coors, in Voorhout. Zij waren van de Quarles van Uffordstraat 49 in Noordwijk, die aan de zee lag en daardoor door de Duitsers ontruimd was, geëvacueerd naar de Herenstraat in Voorhout. Het gezin was ingekwartierd bij de daar alleen wonende weduwe (opoe) Hoogduin. Bernard werkte als

gymnastiekleraar op de B.N.S. (Bisschoppelijke Nijverheidsschool) aldaar. Ook twee onderduikers woonden in: Gerald Elsen, die jurist en volontair op het gemeentehuis was. Later was hij in Naaldwijk, Goirle en Veldhoven burgemeester. De ander was Han Coors, broer en zwager. Han was op het Aloysiuscollege in Den Haag een klasgenoot geweest van Louis en zij waren vrienden.

27 mei 1940 Han getuige bij het huwelijk van

Bernard en Sonja op de achtergrond bruidsmisje Atie Etmans

Zo leerden Bernard en Sonja elkaar kennen. Als reserve-officier had hij in april 1943 bevel gekregen zich te melden. Hij had daaraan geen gehoor gegeven. Hij was in die regio commandant van de L.K.P. (landelijke knokploegen), later de B.S. (Binnenlandse Strijdkrachten). De groep haalde bij wapendroppingen in de polder de wapens op. Onder de vleugel in het huis in de Herenstraat was een luik in de vloer. In de ruimte eronder lagen ze wel eens verstopt. De vleugel was oorspronkelijk van Piet. Ik speel er nog dagelijks op.

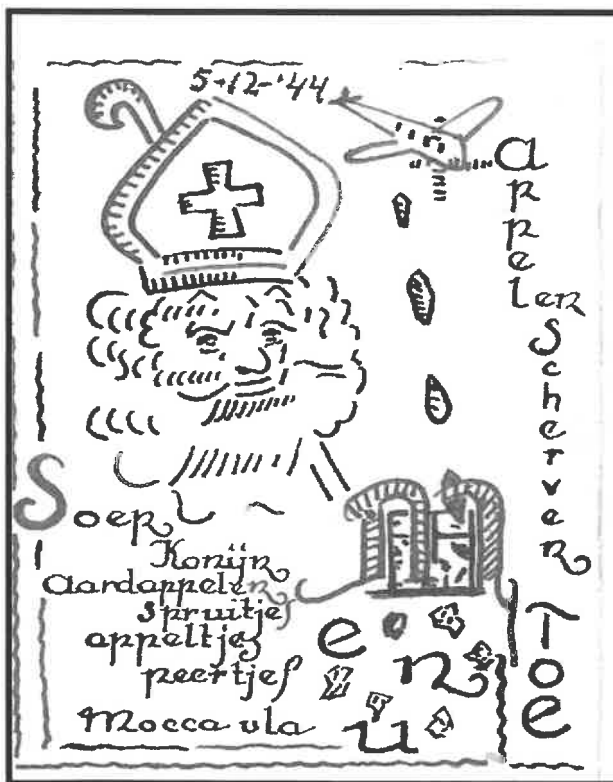
In het kleine dorp is een groep van jonge mensen, velen nog geen 30 jaar, die veel met elkaar optrekken. Arnold Coors, de oudste broer van Sonja, huisarts in Den Haag, en zijn echtgenote Anneke kwamen ook wel logeren. Guill, Louis en zijn verloofde (Lenie Koekebakker) en hun moeder ook. Men kwam vaak op de fiets. De meeste van de vrienden werkten bij de gemeente of bij de B.N.S. De kapelaan en de dokter waren ook van de partij. Men speelde bridge, zong samen meerstemmig onder leiding van de dirigent van het kerkkoor. Men danste op grammofoonmuziek en op het pianospel van Bernard. Men las met meerderen om één kaars. Of converseerde 's avonds urenlang bij het licht van een oliepitje of van de volle maan, die door de ramen scheen. Ook was er een gymnastiekclub. De lessen werden door Bernard gegeven. Door sommigen werd ook in het veld geoefend. Zij hadden conditie nodig voor wat later eventueel zou komen. En natuurlijk werd er naar de radio geluisterd, hoewel dat illegaal was en er gevangenisstraf op stond. Daar kwam de informatie vandaan, die Bernard gebruikte om op een kaart met

rode en blauwe potloden de positie van de Duitse en geallieerde troepen bij te houden. Op 3 september beluisterde men uiterst belangrijke berichten, waar men verder de hele dag en avond over sprak. Het gesprek moet zijn gegaan over de bevrijding van Brussel op die dag door Engelsen en Amerikanen. Op dezelfde dag nemen de Canadezen Abbeville en zijn de Duitsers ten noorden van de Somme in verwarring op terugtocht. De Engelsen en de Nederlandse brigade vormen bruggehoofden over het Albertkanaal. Binnen een week zullen de geallieerde troepen de Nederlandse en de Duitse grens overschrijden.

Men leefde in een sfeer van kameraadschap en behoefte tot vrolijkheid. Dat alles onder benarde omstandigheden. Er was gebrek aan gas en electriciteit of ze waren er helemaal niet. Vanaf 22 februari 1945 is er twee uur 's middags en vier uur 's avonds water. Het begon steeds moeilijker te worden om aan voedsel te komen. Vaak was het menu eentonig: aardappelen (in de schil natuurlijk om niets verloren te laten gaan), rogge, gort, bruine bonen. Er werden kippen gehouden, dus vaak waren er wel wat eieren. Het gezin had ook konijnen. Bij feestelijke gelegenheden prijkten die diersoorten op het menu. Het slachten werd zelf gedaan. Bijvoorbeeld in de achtertuin van de familie Jägers (Henk Jägers was administrateur van de B.N.S.) : Bernard houdt een kip vastgedrukt op een houtblok. Henk slaat toe. Zonder kop rent de kip fladderend nog een rondje door de tuin. December 1944 en januari 1945 waren koud, de Hongerwinter, en het voedsel werd schaarser en schaarser. Vaak gaan de mannen op voedsel uit. Op 6 januari vroeg in de morgen gaan Bernard en Gerald naar de Haarlemmermeer. Ze komen beladen met suikerbieten terug. Op een houtkacheltje in de woonkamer kookt Sonja er stroop van. Een witte jas, die in de kast hangt, wordt door het bieten koken bruin. Bernard koopt voor het in die tijd geweldige bedrag van f. 100 een flesje levertraan voor de kinderen en hij ruilt zijn nieuwe fiets voor een ham. Op 13 januari gaan Bernard en Gerald naar Rijnsburg om uien op de kop te tikken. En nu worden ook tulpenbollen gegeten. Voorhout ligt in de Bollenstreek. Er kwamen zelfs mensen aan de deur om bollen vragen. Twee eenheden tulpenbollen en één eenheid tarwe, dat is het recept voor een tulpenbrood. Het wordt gegeten met suikerbietenpap. Hoe dat beviel blijkt uit een brief van 28 januari 1945 van Bernard aan zijn moeder: *" Van Gijn is wel bij ons geweest. Ik heb hem toen het adres van die bollenkweker opgegeven, maar ik heb hem niet meer teruggezien. Als hij niets had gekregen had hij mijn voorraad wel over kunnen nemen, want wij kunnen het niet meer eten. We worden er onpasselijk van."* Gelukkig zijn er soms meevallers. Vanuit Bathmen stuurde Sonja's moeder eind januari 11 pond rogge, 2 blikken gecondenseerde gesuikerde melk en een pak kaarsen. Dat kwam goed uit, want vanaf half december hadden de kinderen geen druppel melk meer gekregen. Soms kreeg Gerald Elsen als gemeentebestuurder wat varkensvlees van een noodslachting.

Er heerst een bittere koude. Op de zolderkamer waar Han en Gerald slapen, is het water in de lampetkan bevroren. Een groep vrienden koopt bomen in het Reijgersbosch in Lisse en gaat met bijlen en zagen aan het werk. Daarna verdelen en distribueren ze het hout. Gerald en Bernard gaan geregeld naar het terrein van de B.N.S. waar Bernard zijn voorraad heeft opgeslagen. Ze klieven en zagen het hout, zodat het gereed is voor de kachel. Han gaat zich steeds meer bezighouden met de organisatie van de gaarkeuken.

In de Herenstraat in Voorhout zijn ook oorlogshandelingen te bemerken. Soms is er een overvliegende V2 te horen en 's nachts zijn er de overvliegende bommenwerpers, die in Duitsland gaan bombarderen. Vlakbij ligt een spoorlijn. De geallieerden beschoten vanuit vliegtuigen de treinen. Eind 1944 had de Luftwaffe niet veel meer in de melk te brokkelen. Wanneer het een dag met helder weer was en er hoog in de lucht een verkenningsvliegtuig brommend rondcirkelde, wist je dat er bommen gingen vallen. Ter illustratie van de tegenstelling van gezelligheid en de barre situatie een fragment uit het dagboek van Gerald Elsen:

5 dec. 1944 Weldra een klap, daarna een zwaardere, gevolgd door gerinkel van ruiten en kindergeschreeuw. De huiskamer was zeer luchtig geworden. Ik werd aan het dichten gezet, waarmee ik na den eten doorging. Er was veel Sint Nicolaas bedrijvigheid in huize Engering. De ruiten waren vervangen door planken. Sinterklaasavond: Een feestelijk gedekte, door kaarsen verlichte tafel beheerste de kamer. Keurige menu's en naamkaartjes lagen bij de borden. Sonja en Bernard pronkten in avondtoilet. Han, Toon Mutsaerts en ik in ons beste costuum, getooid met chrysant in het knoopsgat. 't diner was uitstekend: kerriesoep, spruitjes, peertjes, appelen, aardappelen,

jus, konijn, fruit, crême. Omstreeks half acht kwam St. Nic. (Louis de Bekker) en sprak de kinderen toe. Na diens vertrek onthulling der pakjes. Een eindeloze stroom. Het was een gezellige avond.

In een brief van 8 december schrijft Sonja aan haar schoonmoeder: "*Tonneke heeft eindelijk zijn prachtige kruiwagen gehad.*" (Het was een houten, door de leerlingen van de B.N.S. in het kader van hun opleiding gemaakt.) In die brief worden ook de maten van Rita en Fransje, die al begint te lopen, aan de breiende grootmoeder doorgegeven. Op 28 maart sneuvelen bij een bombardement weer drie ruiten aan de voorkant van het huis. Maar er is niemand gevangen genomen en iedereen heeft de oorlog overleefd. Zij het dat feldweibel Pahl, op een nacht stomdronken op patrouille om te controleren of iedereen de ramen wel goed verduisterd had, ontdekte dat iemand in gebreke was gebleven. Hij wilde een handgranaat door het raam gooien. Nadat hij de ontgrendelingspin had uitgetrokken, viel hij. De granaat ontplofte, voordat hij overeind had kunnen krabbelen. Maar het verdriet daarover bleef in Voorhout binnen de perken.

Na de bevrijding kwam de B.S. bovengronds. Han liep al snel in militair uniform. Bernard stond in een blauwe overall, met blauwe helm en met een oranje band om de arm met een stengun voor een gebouw in Voorhout op wacht. Het gezin ging nog in mei terug naar de Quarles van Uffordstraat in Noordwijk.

foto's met de klok mee:

- 1) 1941 Bernard en Sonja met Anton, 2) 1942 Anton en Rita, 3) 1944 Anton, Sonja en Frans,
- 4) 1944 dienstmeisje Fia met Frans, Rita en Anton.

Epiloog

Na de oorlog hadden de portretten van Herman en Louis in onze huiskamer een ereplaats op het dressoir. Er werd nog wel over de oorlog gesproken, maar over de gewone dagelijkse dingen. Niet over de L.O. of de B.S. of over onderscheidingen van oom Guill, een herinneringsmedaille van de B.S., een oorkonde van Prins Bernard: pas vele decennia later ontdekte ik dat bij toeval. De vraag is ook in hoeverre de broers precies op de hoogte waren van elkaars activiteiten. Zo het voor het werk noodzakelijk was wel. Dan denk ik aan Piet en Herman. Verder was het veiliger om van elkaar maar niets te weten. Zo zag ik in de jaren tachtig bij toeval een stukje van een BBC-documentaire over het "Englandspiel". Daarin werden de foto's van Herman en Piet getoond. Toen ik bij mijn vader navraag deed, zei hij dat hem dat niet verbaasde, maar dat hij er niets van wist. Alleen dat het wellicht te maken had met een arrestatie in de Fahrenheitstraat. Misschien ook had het te maken met een precisiebombardement van zes Engelse Mosquito's op de witte Villa Kleykamp op 11 april 1944. Het gebouw lag tegenover het Vredespaleis. Daar was het Centraal Bevolkingsregister gevestigd en waren veel SD-gegevens over verzetsmensen opgeslagen. De L.O. had meermalen dringend om dat bombardement gevraagd. Het verzoek werd door een vanuit Engeland gedropte agent met zijn zender naar Londen doorgegeven. Het gebouw werd met de grond gelijk gemaakt. De belendende percelen bleven overeind. Er werden 58 mensen, die in het gebouw werkten gedood. Het waren vrijwel allen Duitsers of NSB'ers.

Achteraf heb ik spijt niet gevraagd of doorgevraagd te hebben. Er waren zoveel situaties, die tot vragen hadden kunnen leiden. Daarom zet ik dit nu maar op papier.

Oom Guill met het verhaal dat oom Herman in nachtelijk Den Haag liep met een koffer met persoonlijke bezittingen van Koningin Wilhelmina, die hij moest zien te verbergen. Hoe kwam hij aan die koffer? Waarom had hij die opdracht? Wat zat er in? Wat is er mee gebeurd? Etc. etc. etc. Wat moeten we denken van de brief d.d. 16 mei 1949 van de Particulier Secretaresse van Prinses Wilhelmina aan Guill. Zij vertelt dat de Prinses met belangstelling en medeleven van zijn brief heeft kennis genomen. De Adjudant van H.M. de Koningin zal zeker nader bericht sturen. Dat gebeurt nooit. Wel belt het Berging bureau op. (de Dienst Identificatie en Berging Amersfoort?) Het vertelt dat het onmogelijk is er iets aan te doen. Waaraan?

De vriendelijke Oostenrijkse huisvader met de dikke brillenglazen, die in de keuken aan de achterkant van het huis was. Van wie ik wel eens een boterham kreeg toegestopt. Hij was soldaat. Hij heette Gottfried. Was hij ingekwartierd in het huis? Waren er nog meer? Was dat toen opoe Hoogduin door een gebroken heup niet meer thuis kon wonen? En

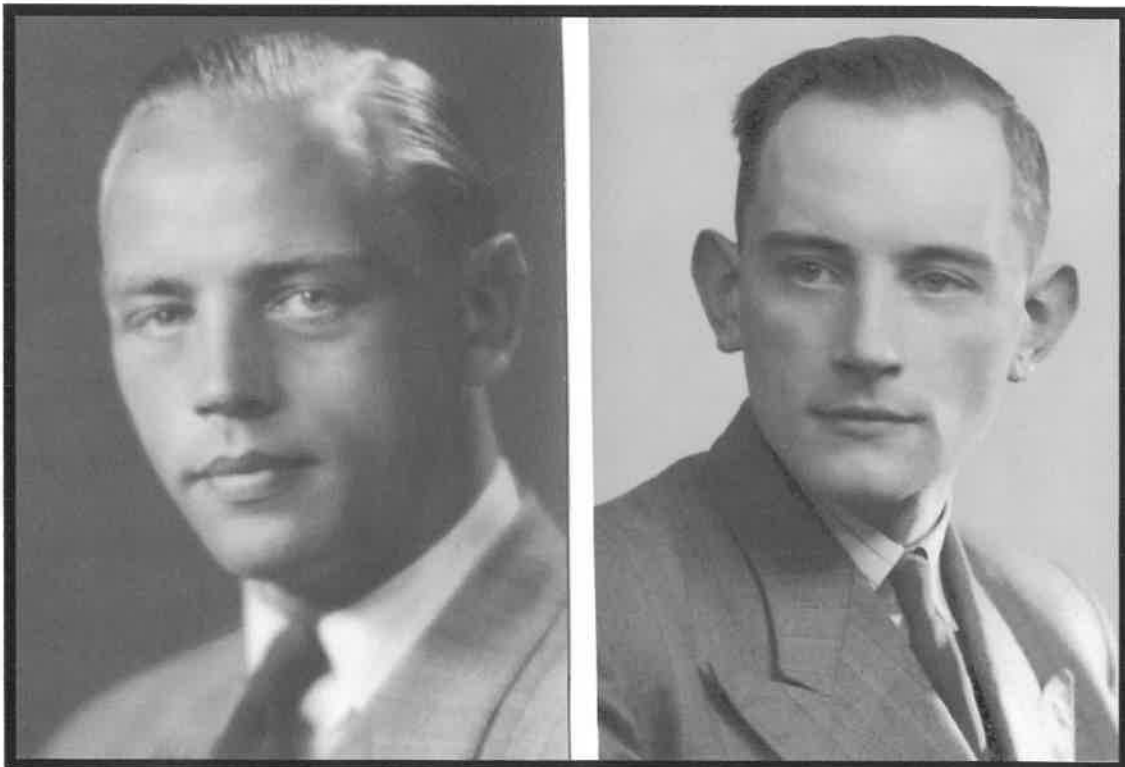
hoe ging dat dan samen met drie jonge mannen, die zich eigenlijk hadden moeten melden om naar Duitsland te gaan?

Aan het begin van de jaren vijftig woonde Oma aan de Toussaintkade. Een zeer groot statig en historisch gebouw. Haar appartement lag helemaal achter in het pand. Vanuit de zitkamer leidde een trap naar de grote tuin. Vanaf de voordeur liep een lange brede gang naar achteren. In het midden lag een loper. We gingen naar Oma's verjaardag. We liepen door de gang. Oom Louis vertelde dat hij onwillekeurig naast de loper liep. In de gevangenis mocht je niet op de loper lopen. Dat was er dus nog niet uitgesleten. Als kind neem je dat als een gewone mededeling. Hoe beïnvloedt zo'n diepe ervaring iemands leven?

Oma bij het huwelijk van Beatrix en Claus: "Dat had ze niet mogen doen."

Na de oorlog zette Louis zijn werk op andere wijze voort. Hij werd lid van het dagelijks bestuur van de Stichting '40 – '45. De Stichting draagt zorg voor de morele, geestelijke en materiële noden van wie in het verzet waren en van hun gezinnen of nabestaanden. Zij werd ook belast met de uitvoering van de Wet Buitengewone Pensioenen.

Bij Raadsbesluit van 11 april 1991 werd in Den Haag in een nieuwe wijk Houtwijk een straat Engeringstraat genoemd. Naar Herman en Piet, zoals het straatnaambord vermeldt.

Bronnen

Onderzoek van Herman P. Engering en Alexander Engering in het archief van het NIOD

Fragmenten uit dagboekantekeningen van Mr. G.L. Elsen

Diverse brieven

Archief van de Nederlandse Provincie van de Minderbroeders Franciscanen

Archief van het Centraal Bureau voor Genealogie

Gedenkboek van het Oranjehotel

E.P. Weber

Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog

Dr. L. de Jong

Gouda in de Tweede Wereldoorlog

M.J. van Dam, H.C. van Itterson, H.J. Maarsingh.

Oudheidkundige Kring " Die Goude "

Opdat wij niet vergeten

Fusillades in Midden- Brabant, 1942-1944

A. Ruitenberg

Het laatste transport uit Vught

interview in het Reformatorisch Dagblad met Leo van Deene

Michiel Bakker, 06-09-2004

Data Feiten Documenten

Kroniek van den Tweeden Wereldoorlog

G. Ballintijn

Woerden

december 2010

Anton Engering